

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПРАВА

**«ПРАВА ЛЮДИНИ В ПЕРІОД
ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ»**

Збірник матеріалів Міжнародної науково-
практичної конференції
(м. Одеса, 1 листопада 2024 року)

2024

УДК
341.231.14:355.271(062.552) П68

*Друкується за наказом ректора Національного університету
 «Одеська юридична академія» О. В. Тодошчака
 (наказ № 3177-44 від 08.10.2024 р.)*

Відповідальний редактор – президент Національного університету «Одеська юридична академія», академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України **Ківалов С.В.**
Заступник відповідального редактора – проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права, Заслужений юрист України **Аракелян М.Р.**

Укладачі:

Бехруз Хашматулла Набісвич – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Мануїлова Катерина Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Грушко Мальвіна Валеріївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Гребенюк Дмитро Олегович – PhD, асистент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, які рекомендували матеріали до друку.

Адреса редколегії:

Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра міжнародного та європейського права, м. Одеса, 65009, вул. Фонтанська дорога, 23. Тел. +38(048)719 8685

«Права людини в період збройних конфліктів»: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 75-річчю прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Міжнародному дню прав людини. 1 листопада 2024 р., м. Одеса: збірник матеріалів конференції. Одеса. 2024. 539 с.

© НУ «Одеська юридична академія», 2024

© Кафедра міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»

4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV : станом на 2 груд. 2012 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 24.10.2024).

5. Witzsch v. Germany, no. 41448/98, від 20.04.1999.

URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-4868> (дата звернення: 24.10.2024).

Key words: human rights, martial law, restrictions, European Convention, security.

Мурзановська Аліна Владиславівна

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального процесу Національного
університету «Одеська юридична академія»*

Циник Анастасія Іванівна

*здобувачка вищої освіти Національного
університету «Одеська юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ МАЛОЛІТНЬОЇ АБО НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

Від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, діти зазнають страждань через воєнні злочини. Це включає викрадення, вербування, вбивства, зґвалтування та напади. Наразі всі злочини проти дітей ретельно фіксуються та документуються відповідними органами. Для встановлення обставин подій необхідно проводити допити або опитування дітей. Відповідно, Кримінальний процесуальний

кодекс України (далі – КПК України) [1], встановлює особливі вимоги до проведення допиту таких категорій осіб. Це пов'язано з особливостями психологічного розвитку дітей та підлітків, а також з необхідністю забезпечення їх прав і законних інтересів під час проведення слідчих дій.

Під час дії воєнного стану допит дитини має відповідати міжнародним стандартам, оскільки такі свідчення можуть бути використані в національних та міжнародних судах. Злочини, скоєні в цей час, розслідуються за національним законодавством, а також можуть класифікуватися як воєнні злочини, злочини проти людяності або геноцид відповідно до Римського статуту. Важливо дотримуватися міжнародних процедур збору доказів, зокрема при використанні відеозапису допиту, щоб уникнути повторної травматизації дитини. В судовій практиці вже існують прецеденти, коли замість повторного допиту переглядається відеозапис [7, с. 15-16].

Згідно з ч. 1 п. 11 ст. 3 КПК України, малолітньою особою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, а відповідно до ч. 1 п. 12 ст. 3 КПК України, неповнолітньою особою вважається малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Слід підкреслити, що при набутті неповнолітнім повної цивільної дієздатності внаслідок реєстрації шлюбу (ст. 34 ЦК України), здійснення трудової діяльності за трудовим договором, заняття підприємницькою діяльністю або в разі запису як матері чи батька дитини (ст. 35 ЦК України), така особа не позбавляється права на застосування особливостей

допиту, передбачених ст. 226 КПК України [2, с. 178].

Однією з особливостей допиту малолітньої чи неповнолітньої особи, зазначається у ч. 1 ст. 226 КПК України, де вказано, що обов'язковою умовою при допиті є присутність законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Відповідно до ч. 2 ст. 44 КПК України, законними представниками можуть бути батьки (усиновлювачі), а за їх відсутності – опікуни, піклувальники, інші повнолітні близькі родичі або члени сім'ї. Також до представників можуть належати працівники органів опіки і піклування, установ чи організацій, під опікою або піклуванням яких перебуває неповнолітня, недієздатна або обмежено дієздатна особа.

Участь законного представника неповнолітніх сприяє налагодженню контакту з дитиною, отриманню від неї достовірних свідчень та захисту її прав та законних інтересів, оскільки вони мають авторитет та довіру в очах дитини. Однак, якщо є підстави вважати, що батьки чи інші законні представники зацікавлені в тому, щоб дитина давала неправдиві свідчення, здійснюють на неї негативний вплив або їхні інтереси суперечать інтересам дитини, слідчий чи прокурор можуть за клопотанням дитини або з власної ініціативи обмежити їхню участь, відсторонити або замінити таких представників іншими [4, с. 14]. Рішення про обмеження участі законного представника неповнолітнього в окремих слідчих діях або про його усунення з кримінального провадження має бути обґрунтованим. Як зазначають С. В. Карпюк та А. Б. Ялдак у своїй

науковій праці, це рішення слід оформити у вигляді постанови, складеної відповідно до вимог КПК України [2, с. 181].

На відміну від чіткого визначення ролі законного представника, участь педагога під час допиту неповнолітніх і малолітніх осіб не регламентується, що, на думку багатьох науковців, є значною помилкою. Аналіз різних поглядів дозволяє визначити основну мету і значення присутності педагога під час допиту таких осіб, а саме: 1) допомога у виборі найбільш ефективних методів впливу, формулюванні відповідних запитань та встановленні психологічного контакту з дитиною; 2) забезпечення отримання достатніх показань та необхідної інформації для досудового розслідування [6, с. 2-3].

При виборі педагога слід звертати увагу на його спеціалізацію, оскільки не кожен фахівець здатен надати необхідну підтримку під час опитування неповнолітніх або малолітніх.

Залучення психолога до допиту є логічно виправданим, оскільки опитування дитини одразу після травматичної події або через короткий час може мати негативні наслідки та знижувати цінність отриманої інформації. Це може посилювати негативні емоції, пов'язані з пережитою кривдою, підсилювати відчуття загрози, поглиблювати страх і провокувати захисні реакції. Важливо планувати процесуальні дії за участю дитини, коли вона перебуває у безпечних, стабільних умовах та ізольована від осіб, які можуть загрожувати або маніпулювати нею. Участь психолога з

використанням відповідних методик значно покращує емоційний стан дитини [4].

Перед проведенням слідчої (розшукової) дії законному представнику, педагогу, психологу чи лікарю роз'яснюється їхнє право, за дозволом, ставити уточнюючі запитання дитині чи підлітку. У випадку судового провадження слідчий, дізнавач або прокурор також мають право відхилити запитання, але таке запитання має бути зафіксоване в протоколі. Перед початком допиту зазначеним особам роз'яснюється обов'язок бути присутніми під час допиту, оскільки діти є особливо чутливими до психологічного впливу, і допит може спричинити їм моральну шкоду. Також їм пояснюється право заперечувати проти запитань і ставити свої запитання. Це надається для захисту дитини від незаконних або необґрунтованих запитань, а також для отримання додаткової інформації, яка може бути корисною для розслідування.

Наступною особливістю є те, що зазвичай допит не може продовжуватися без перерви понад 2 години, а в цілому 8 годин на день. Однак при допиті малолітньої чи неповнолітньої особи, така слідча (розшукова) дія не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день (ч. 2 ст. 226 КПК України). Ця особливість пов'язана з тим, що допит є стресовою ситуацією для дітей, вони швидко втомлюються і втрачають увагу. Тривалість перерв під час допиту неповнолітніх залежить від багатьох чинників. Слідчий має враховувати вік дитини, її психічний стан, психологічні особливості, схильність до швидкої втоми та здатність концентруватися. У

цьому йому можуть допомогти законні представники, педагог, психолог або лікар, які присутні під час допиту.

Інша особливість полягає в тому, що зазвичай осіб, яких допитують, попереджають про кримінальну відповідальність за відмову давати показання та за свідомо неправдиві свідчення. Однак, згідно ч. 3 ст. 226 КПК України, коли допитується особа, яка не досягла 16 років, їй пояснюють лише обов'язок надавати правдиві показання.

Також потрібно зазначити, що в Україні використовують методику «Зеленої кімнати» та моделі «Барнахус» при допиті малолітніх та неповнолітніх осіб. «Барнахус» (від ісландського «barna hús» — «дім для дітей») - це місце, де багатопрофільна міжвідомча команда, яка включає правоохоронців, представників судової системи, служб захисту дітей, а також медичних і психологічних фахівців, співпрацює для забезпечення комплексного захисту, послуг і правосуддя для дітей, які стали жертвами або свідками насильства [5, с. 7; 10]. Методика «Зелена кімната» передбачає допит дітей з урахуванням їхніх вікових та психологічних особливостей, створюючи умови, що знижують ризик повторної травми. Кімната облаштована як звичайна дитяча ігрова – з іграшками, м'якими меблями, книгами тощо. Процес допиту автоматично записується за допомогою вбудованих мікрофонів і камер [3, с. 19].

Таким чином, допит малолітніх та неповнолітніх осіб у кримінальному процесі є важливим і потребує дотримання специфічних процедур для захисту їхніх прав. Обов'язковою

умовою при допиті є присутність законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря, що сприяє встановленню психологічного контакту та зменшенню негативного впливу стресової ситуації.

Отже, комплексний підхід до проведення допиту неповнолітніх, що включає участь фахівців та врахування індивідуальних особливостей дитини, є ключовим для забезпечення їхніх прав та отримання достовірних показань.

Джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 25 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Карпюк С. В., Ялдак А. Б. Процесуальні особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи під час досудового розслідування у кримінальному процесі. 2021 р. С. 178–182. URL: [XXVIII-ConferenceJune-01-042021.pdf](https://www.unicef.org/ukraine/media/16966/fileGreen%20Room%20Methodology%20for%20Judges.pdf).
3. Методичні рекомендації для суддів щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната». Київ, 2022. 54 с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/16966/fileGreen%20Room%20Methodology%20for%20Judges.pdf>.
4. Методичні рекомендації щодо опитування дітей у межах розслідування: Метод. посіб. / Автори-упоряд.: Г. Попов, І. Урумова, Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. К., 2021. 112 с.
5. Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх. МОДЕЛЬ «БАРНАХУС». Загальна характеристика і впровадження в Україні. Збірка матеріалів із

157
впровадження моделі «Барнахус» в Україні. 2022. 52 с.
URL:
https://www.unicef.org/ukraine/media/21316/file/BARNANUS_web_2.pdf.

6. Носенко М. А. Особливості допиту неповнолітньої особи. 2021. С. 1-4. URL:
<https://er.dduvs.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6523/20.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

7. Проведення допиту/опитування дитини в умовах збройного конфлікту та/або воєнного стану: методичні рекомендації у запитаннях та відповідях. Київ, 2022. ФО-П Буря О.Д. 2022. 64 с.

Ключові слова: допит, малолітні та неповнолітні особи, права і законні інтереси, законний представник, показання, стрес, довіра.

Цибульська Ольга Юріївна
*кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБІВ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ З ІНОЗЕМЦЯМИ ТА ЇХ РОЗІРВАННЯ

З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави в житті практично кожного громадянина України відбулися трансформації внаслідок значних міграційних

МАЛУНЦ А.Е.

Звичаєві норми міжнародного права як об'єкт тлумачення81

ГУРТІЄВА Л.М.

До питання про початок стадії підготовчого провадження за КПК України (в аспекті реалізації окремих положень юридичної визначеності) 86

Секція № 2

Захист прав людини в Україні під час воєнного стану

ДРАКОХРУСТ Т.В.

Співпраця національної поліції України з державними та міжнародними органами в умовах посилення міграційних процесів: виклики, можливості та перспективи розвитку 93

КОЗЛЕНКО П.Ю.

Правова людина за часи російської агресії: наративи емпатії та моральності99

ШИНКАРЬОВ Ю.В.

Окремі питання застосування інституту призначення покарання в умовах воєнного стану 104

КОСТРОМІНА О.Г.

Процесуальні гарантії захисту прав потерпілих від воєнних злочинів: виклики документування та особливості розслідування 109

ГРАБИНСЬКИЙ М.І.

Захист прав людини в концепції перехідного правосуддя 113

КОНОНЕЦЬ О.М., КАЛІНЧУК Д.О.

Захист прав людини в Україні під час воєнного стану 123

КОНОНЕЦЬ О.М., МЕЛЬНИК В.І.

Аналіз воєнних злочинів: ретроспектива вчених діянь після повномасштабного вторгнення росії в Україну 128

НЕВАРА Л.М., ПОЛЯНИЦЯ С.Є.

Злочини рф проти українського народу в аспекті порушення заборони катувань 135

БОЛЬШАКОВА О.В.

Трансформація реалізації прав людини в Україні під час воєнного стану 140

NEVARA L.M., ZHYLA I.

Legality of human rights restrictions according to the european convention on human rights during the state of martial on the territory of ukraine 145

МУРЗАНОВСЬКА А.В., ЦИНИК А.І.

Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи 150

ЦИБУЛЬСЬКА О.Ю.

Щодо питання правозахисної діяльності в сфері укладення шлюбів громадянами України з іноземцями та їх розірвання157